

Admir Lisica, MA, doktorand

Univerzitet u Sarajevu (BiH) / University of Sarajevo (BiH)

Fakultet političkih nauka / Faculty of Political Sciences

admir.lisica@fpn.unsa.ba

UDK / UDC 327.5:339.96

Pregledni naučni rad / Scientific review article

Primljeno / Received: 08. 06. 2025.

Prihvaćeno / Accepted: 19. 02. 2026.

**OD SJEDINJENIH AMERIČKIH DRŽAVA DO KINE:
MEĐUNARODNA RAZVOJNA POMOĆ KAO INSTRUMENT
GEOPOLITIKE**

**FROM THE UNITED STATES TO CHINA:
INTERNATIONAL DEVELOPMENT ASSISTANCE AS AN
INSTRUMENT OF GEOPOLITICS**

Sažetak:

Međunarodna razvojna pomoć predstavlja sredstvo putem kojeg određena država može provesti vlastite geopolitičke ciljeve na nekom području. U radu ćemo nastojati da predložimo na koji način međunarodna razvojna pomoć ima efekat u geopolitičkim kontekstu, te ćemo ispitati koji su njeni glavni ciljevi. Ovakav vid djelovanja najčeće je primjetan kod velikih sila poput Sjedinjenih Američkih Država, Kine, ali je vidljivo da i države Evropske unije kontinuirano ulažu svoje resurse u ovaj segment. U kontekstu metodološkog pristupa historijska, politekonomska, analiza, prikupljanje podataka¹, kompilacije, te metoda sinteze će preovladavati ovim radom. Glavni rezultati do kojih smo došli ukazuju da je međunarodna razvojna pomoć geopolitičko sredstvo velikih sila, koje može polučiti željene rezultate, ali ne i nužno, što je naša glavna hipoteza. U radu će biti predstavljeni primjeri kako velike sile koriste razvojnu pomoć u geopolitičke svrhe, od završetka Drugog svjetskog rata do danas, te da je ovaj vid djelovanja globalno raširena pojava.

---

¹ Za potrebe ovog rada realizirani su intervjui sa bivšim i sadašnjim diplomatama, profesorima, političarima, istraživačima u oblasti geopolitike, te osobama uključenim u pregovore sa Evropskom unijom: Adnan Kapo (bivši savjetnik za vanjsku politiku člana Predsjedništva Bosne i Hercegovine Harisa Silajdžića i aktuelni direktor Instituta za geopolitiku i sigurnost - IGES, Admir Čavalić (ekonomski analitičar i zastupnik u Parlamentu entiteta FBiH, Božo Mihailović (redovni profesor na Ekonomskom fakultetu Univerziteta u Podgorici, Nadom Vojvodić načelnicom Direkcije za informisanje javnosti o pregovaračkom procesu pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji i Adnanom Čerimagićem analitičarem Inicijative za evropsku stabilnost iz Berlina.

Ključne riječi: međunarodna pomoć, geopolitika, razvoj, geopolitički instrument, Kina, Sjedinjene Američke Države, Evropska unija

Summary:

International development aid is a means by which a certain country can implement its own geopolitical goals in a certain area. In the paper, we will try to present how international development aid has an effect in the geopolitical context, and we will examine what its main goals are. This type of activity is most often noticeable in large powers such as the United States of America and China, but it is evident that the countries of the European Union are also continuously investing their resources in this segment. In the context of the methodological approach, historical, polyeconomic, analysis, data collection², compilation, and synthesis methods will prevail in this work. The main results we reached indicate that international development aid is a geopolitical tool of great powers, which can achieve the desired results, but not necessarily, which is our main hypothesis. The paper will present examples of how great powers use development aid for geopolitical purposes, from the end of the Second World War until today, and that this type of action is a globally widespread phenomenon.

Keywords: international development assistance, geopolitics, development, geopolitical instrument, China, United States, European Union

Uvodna razmatranja

Razvojna pomoć većinom je sredstvo koje koriste visoko razvijene države prema slabije razvijenim, ili onim državama koje se nalaze u stanju trenutne potrebe. Međunarodna razvojna pomoć se može posmatrati kao oblik međunarodnje saradnje s ciljem ostvarivanja održivog razvoja slabije razvijenim državama.³ U kontekstu međunarodnih odnosa, razvojna pomoć je izuzetno prisutna, te se može posmatrati iz više uglova. On što je bitno istaći jeste da se međunarodna razvojna pomoć sa naučnog aspekta treba analizirati

---

² For the purposes of this paper, interviews were conducted with former and current diplomats, professors, politicians, researchers in the field of geopolitics, and individuals involved in negotiations with the European Union: Adnan Kapo (former foreign policy advisor to the member of the Presidency of Bosnia and Herzegovina, Haris Silajdžić, and current director of the Institute for Geopolitics and Security – IGES), Admir Čavalić (economic analyst and member of the Parliament of the Federation of Bosnia and Herzegovina), Božo Mihailović (full professor at the Faculty of Economics of the University of Podgorica), Nadom Vojvodić (Head of the Directorate for Public Information on the Negotiation Process of Montenegro's Accession to the European Union), and Adnan Čerimagić (analyst at the European Stability Initiative in Berlin).

³ Lulić Grozdanoski N., 2015. *Razvojna suradnja na Bliskom istoku: preduvjeti, izazovi i mogućnosti za izgradnju razvojnog partnerstva*, Političke analize, 6: 23 1.

nakon završetka Drugog svjetskog rata. Argument koji ide u prilog ovoj tezi jeste da se međunarodna razvojna pomoć na globalnom nivou primjećuje nakon osnivanja Ujedinjenih nacija – UN i njegovih agencija specijaliziranih za razvoj.⁴ Najznačajnija agencija UN-a u ovom segmentu jeste UNDP koji predsjedava i koordinira Razvojnou grupom Ujedinjenih nacija (UNDG) na globalnom nivou. Važno je istaći da postoje različite UN agencije koje imaju određene uloge u kontekstu razvojne pomoći kao što su Fond ujedinjenih nacija za djecu (UNICEF), Populacijski fond Ujedinjenih nacija (UNFPA), Organizacija Ujedinjenih nacija za obrazovanje, nauku i kulturu (UNESCO) i druge.⁵

Rad koji je pred vama zasniva se na hipotezi da je međunarodna razvojna pomoć instrument geopolitike koji nekada može polučiti pozitivan, a nekada negativan ishod, što će biti potkrijepljeno relevantnim izvorima i konkretnim primjerima. Ipak, prije svega, potrebno je pojasniti šta predstavljaju teorije zavisnosti i hegemonске stabilnosti. Teorija ovisnosti javlja se pedesetih godina prošlog stoljeća, te biva popularna u značajnoj mjeri tokom dvadesetog stoljeća. Theotonio Dos Santos, jedan od osnivača teorije zavisnosti, opisuje zavisnost kao „situaciju u kojoj je privreda određenih zemalja uslovljena razvojem i ekspanzijom druge ekonomije kojoj je prva potčinjena“. Navedena teorija pojašnjava da u svjetskom poretku postoji globalna nejednakost koja pogoduje razvoju teorije zavisnosti.⁶ Utemeljitelj teorije hegemonске stabilnosti Charles P. Kindleberger ovu primarno ekonomsku teoriju opisuje kao odliku sistema sa državom koja ima ulogu dominantnog hegemona. To je ustvari ideja o stabilnosti globalnog sistema na principu jednog hegemona.⁷ Dvije navedene teorije važne su u razumijevanju odnosa između države koja daje, te one koja prima razvojnu pomoć, te zbog čega međunarodnu razvojnu pomoć možemo posmatrati kao sredstvo geopolitike. Ovaj instrument koristi

---

⁴ E. Spahic, A. Osmic, E. Čustović, 2019. The importance of promoting sustainable development goals for their implementation within society-case study: Bosna and Herzegovina, U: *Economic and Social Development: Book of Proceedings.*, Warsaw: Varazdin Development and Entrepreneurship Agency, Varazdin, Croatia / University North, Koprivnica, Croatia / Faculty of Management University of Warsaw, Warsaw, Poland / Faculty of Law, Economics and Social Sciences Sale - Mohammed V University in Rabat, Morocco / Polytechnic of Medimurje in Cakovec, Cakovec, Croatia, str. 98.

⁵ „Who we are“, <https://www.undp.org/>, Pristupljeno: (29. 10. 2024.)

⁶ E. Farny., *Dependency Theory: A Useful Tool for Analyzing Global Inequalities Today?*. (online) Dostupno na: <https://www.e-ir.info/2016/11/23/dependency-theory-a-useful-tool-for-analyzing-global-inequalities-today/>. Pristupljeno: (26.7. 2024.)

⁷ N. Stekić, 2020. Hegemonška stabilnost u eri okrnjenog tehnološkog suvereniteta, U: V. Ajzenhamer, N. Vuković. *Čovek, prostor, tehnologija, ideje: međunarodna bezbednost u trećoj dekadi 21. veka*. Beograd: Institut za međunarodnu politiku i privredu ; Univerzitet u Beogradu, Fakultet bezbednosti, str. 213.

većina razvijenih zemalja.⁸ Razvojna pomoć je u većini slučajeva izuzetno koristan instrument u ostvarivanju geopolitičkih interesa države koja je donator, međutim postoje mnogobrojni primjeri koji ukazuju na to da međunarodna razvojna pomoć ne mora nužno doprinijeti ostvarenju određenih interesa, a o čemu će se govoriti u nastavku. U kontekstu međunarodne razvojne pomoći, potrebno je pojasniti i pojam geopolitika, koji je prvi upotrijebio švedski istraživač Rudolf Kjellen 1899. godine kako bi opisao geografsku bazu države, njeno naslijeđe i resurse koji određuju potencijal i moć države. Ovaj pojam preuzet je kasnije u Njemačkoj, te je poprimio negativnu konotaciju, te je neko vrijeme potisnut. U upotrebi je ponovo tokom Hladnog rata kao termin za pojašanjavanje natjecanja između Sjedinjenih Američkih Država – SDA i Sovjetskog Saveza – SSR i politike ravnoteže snaga, za što je posebno zaslužan američki diplomata Henry Kissinger.⁹

Ciljevi i efikasnost razvojne pomoći

Razvojna pomoć međunarodnih aktera pomaže državi koja je koristi da unaprijedi standard života, riješi određene socijalne probleme, izgradi institucije i slično. Ona ima za cilj da dovede do blagostanja određenu državu. S druge strane, putem te pomoći oni koji je dodjeljuju pozicioniraju sebe prema lakšem ostvarivanju vlastitih interesa u državi koja je korisnik. Stoga se razvojna pomoć može posmatrati i kao instrument širenja moći.¹⁰ U zemljama koje se nalaze u tranziciji iz jednopartijskog sistema u demokratsko društvo, itekako je važan glas građana prilikom izbora. Ako je međunarodna pomoć usmjerena na način da ima širu društvenu korist, onda emotivna vezanost korisnika pomoći za zemlje koje su donatori može utjecati na javnost u momentima kada se donose kapitalne odluke. Naprimjer ta volja građana može dijelom biti usmjerena na izborima u pravcu u kojem želi ona država koja daje podršku.¹¹ Prema mišljenju Mihailovića sa međunarodna razvojna pomoć se može posmatrati kao instrument geopolitike iz razloga jer uz njenu pomoć veoma lahko dolazi do zavisnosti koja može biti čak i dugoročna. Prema njegovom mišljenju, krajnji cilj međunarodne razvojne pomoći usmjeren je na postizanje indirektnog ili čak direktnog utjecaja na

---

⁸ Esteban, M. "et all. 2023. Development Aid and Geopolitics: The EU's Global Gateway Initiative, Elcano Royal, (online) Dostupno na: <https://www.realinstitutoelcano.org/en/policy-paper/development-aid-and-geopolitics-the-eus-global-gateway-initiative/>. Pristupljeno: (29. 10. 2024)

⁹ G. O. Tuathail, 2007. *Uvod u geopolitiku*. Zagreb: Politička kultura, str. 15.

¹⁰ Hunjak Štula, V., 2020. Development aid benefits for donor countries, National Library of Serbia, Vol. LXXIV, br. 2, str. 255–277

¹¹ Adnan Kapo, Intervju, 2024., U arhivi autora.

zemlju korisnika pomoći.¹² Koliko je međunarodna razvojna pomoć prisutna kao instrument djelovanja razvijenih modernih država govori i zvanični podatak od strane *Organisation for Economic Cooperation and Development*. Naime, prema njihovom izvještaju tokom 1990. godine međunarodna razvojna pomoć iznosila je 85 biliona dolara, dok 2015. godine ta brojka raste na čak 147 biliona dolara. Svakako, cjelokupni geopolitički odnosi utjecali su na nužnost povećanja međunarodne pomoći.¹³

Razvojna pomoć ima višestruku korist, kako za primatelja tako i za donatora. U ovoj studiji fokus je na općim primjerima nekih velikih sila, u prvom redu Kine, SAD i EU. Ovi slučajevi koji će u nastavku biti tretirani odabrani su radi postojanja sličnosti među njima, jer u svim aspektima se mogu pronaći određeni interesi davaoca pomoći za ostvarivanje vlastitih vanjskopolitičkih aspiracija. Moderne države pridaju značajnu pažnju segment maksimiziranja vlastitog udjela u svjetskoj moći. Promjena ravnoteže se shodno tome postiže različitim sredstvima, a diplomatska i ekonomska aktivnost se nameću kao adekvatne u tom smjeru.¹⁴

Primjer djelovanja Kine prema afričkim državama govori nam kako razvojna pomoć može poslužiti kao diplomatsko sredstvo u smjeru jačanja unutrašnje i vanjskopolitičke pozicije. Kineska pomoć Africi se može promatrati i kao jedna vrsta dugotrajne misije. Naime, nakon održane Azijsko-afričke konferencije u Indoneziji tokom 1955. godine, Kina aktivnije započinje svoju misiju širenja utjecaja u Africi putem dostavljanja potrebne pomoći. U periodu od 1955. do 1974. godine u različitim državama na afričkom kontinentu Kina je bila prisutna kroz davanje bespovratnih sredstava, izgradnju pruga, jačanje zdravstva, koncesija, zajmova i slično. Osim ovih vidova pomoći, Kina je ulagala u vojne kapacitete afričkih država kao što su Kongo i Tanzanija. Kineska pomoć imala je nekoliko ciljeva, a među njima se izdvaja pridobijanje što većeg broja afričkih država za kampanju “jedna Kina”, koja se odnosi na pitanje Tajvana. Također, Kina je kroz razvojnu međunarodnu pomoć nastojala prodrijeti na afričko ekonomskog tržište, što se reflektira kroz davanje svoje vlastite jeftine robe, za vrijedne sirovine iz Afrike koje su im bile potrebne.¹⁵ Da je kineska razvojna pomoć korištena kao geopolitičko sredstvo za jačanje vlastite vanjskopolitičke procese, te da resursi nisu bili na vrhu prioriteta, potvrđuju podaci koji idu u prilog tome da je Kina nastojala da

---

¹² Mihailović Božo, Intervju, 2023., U arhivi autora.

¹³ S. Blodgett Bermeo, 2017. *Aid Allocation and Targeted Development in an Increasingly Connected World*, International Organization 71., (4), str. 2.

¹⁴ Dž. Miršajmer, 2017. *Tragedija politike velikih sila*, Beograd: Čigoja štampa, str. 67.

¹⁵ Vidi: Kieh, G. Klay Jr., Wonkeryor, E. Lama, 2010. *China's development aid to Africa*, International Studies Journal, 7(3).

proširi vlastiti utjecaj gdje god je to bilo moguće u drugoj polovini dvadesetog vijeka. Kroz razvojnu pomoć Kina je bila prisutna od Vijetnama do Albanije, gdje god se za to ukazala prilika.¹⁶

Razvojna pomoć se može smatrati i za sastavni dio imperijalne politike jer period u kojem dolazi do njene ekspanzije podudaran je s ekspanzijom kolonijalnih carstava s kraja devenaestog i početkom dvadesetog stoljeća.¹⁷ Stoga je primjetno kako uz Kinu i sve ostale velike sile poput Sjedinjenih Američkih Država i zemalja Evropske unije koriste međunarodnu pomoć s ciljem ostvarivanja određenih ciljeva. Osim diplomatskih interesa i širenja utjecaja na određeno područje, međunarodna razvojna pomoć se koristi i kao sredstvo preveniranja određenih potencijalnih opasnosti. Jedan od takvih primjera može se pronaći u kontekstu djelovanja Evropske unije tokom najezde velikih migracija, koje su poprilično eskalirale u periodu nakon 2015. godine. Naime, Evropska unija je uložila puno napora u smjeru zaustavljanja velikog priliva migranata unutar svojih granica na način da su finansijski podržale zemlje poput Turske, kako bi se migracije smanjile. Evropska unija je na taj način djelovala preventivno putem izdvajanja višemilionskih sredstava u vidu razvojne pomoći koju su primaoci koristili kako bi pristiglim migrantima obezbjedili minimalne uslove za život u periodu tranzicije.¹⁸ Mnoge članice Evropske unije razvojnu pomoć smatraju strateškim vanjskopolitičkim interesom poput Republike Austrije koja razvojnu politiku smatra neodvojivim dijelom vlastite vanjske politike usmjerene ka bezbjednosti i stabilnosti.¹⁹ Jedan od primjera kako humanitarna i razvojna pomoć mogu poslužiti kao uspješno geopolitičko sredstvo jeste djelovanje američke administracije pod liderstvom tadašnjeg predsjednika ove države Ronalda Regana. On je u periodu od 1981. do 1989. godine u cilju suzbijanja širenja geopolitičkog utjecaja SSSR-a, dostavljanje pomoći antikomunističkim strujama u Angoli, Afganistanu pa čak i Kambodži. Ovakvim pristupom su poništeni raniji uspjesi sovjetske strane postignuti sedamdesetih godina. Ovakav pristup poznat je i kao "Reganova doktrina".²⁰ Slanje pomoći u svrhu suzbijanja jačanja SSSR-a događalo se zbog sumnje

---

¹⁶ Krstinovska, A. 2022. *China's development assistance to the Western Balkans and its impact on democratic governance and decision-making*, Journal of Liberty and International Affairs 8, 1, str. 229–42.

¹⁷ Hunjak Štula, V. 2022. *Međunarodna razvojna pomoć kao sredstvo postizanja vanjskopolitičkih ciljeva Francuske i Njemačke*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti Zagreb, str. 23.

¹⁸ Szymańska, J, Kugiel, P. 2020. *Development Aid as a Tool of the EU's Migration Policy*, Studia z Polityki Publicznej 7, 4(28), str. 76–78.

¹⁹ „Saradnja sa zemljama u razvoju“, Dostupno na: www.advantageaustria.org, (26. 7. 2024.)

²⁰ Kisindžer, H, 2016. *Diplomatija*, Beograd: Kosmos izdavaštvo, str. 815-816.

kolektivnog Zapada predvođenog SAD da će SSSR vlastitim rastom naštetiti SAD i njenim saveznicima, jer se u prvoj polovini Hladnog rata rijetko ko mogao usuditi prognozirati propast SSSR, već nasuprot toga.²¹ Sjedinjene Američke Države su nakon terorističkog napada 2001. godine među svoje vanjskopolitičke ciljeve uvrstili i davanje razvojne pomoći kako bi se ostvarili američki vanjskopolitički strateški ciljevi. Administracija Georgea W. Busha je osmislila posebne strategije putem kojih Sjedinjene Američke Države nakon 2001. godine povećavaju svoju razvojnu pomoć širom svijeta. Politiku Busha nastavio je tokom svog mandata i Barack Obama, koji potpisuje posebni ukaz tokom 2010. godine, kako bi se stimulirao globalni razvoj, što je opisano kao vanjskopolitički interes Sjedinjenih Američkih Država. Slične stavove u navedenom razdoblju iskazivale su administracije svih većih svjetskih sila među kojima su Velika Britanija i Japan.²² Država koja je donator razvojne pomoći i država koja je krajnji korisnik često u konačnici uspostavljaju veoma prisne državničke veze, što određena razvojna pomoć ima za cilj. Iako u većini slučajeva međunarodna razvojna pomoć postiže svoje ciljeve, potrebno je navesti određene slučajeve kada međunarodna razvojna pomoć nije uspjela da ostvari svoje strateške ciljeve. U prilog tome jeste intenzivno angažiranje Sjedinjenih Američkih Država u kontekstu podrške Palestinskoj samoupravi u cilju postizanja njihovog utjecaja na palestinske šire mase, te političku prevlast tokom 2006. godine. Sjedinjene Američke Države su tada putem različitih programa putem USAID-a podržali Palestinsku samoupravu, a kako bi se smanjio politički utjecaj Hamasa.²³

U konačnici američka administracija imala je određene rezultate na Zapadnoj Obali, dok je u Gazi Hamas ipak preuzeo vlast. Značajna sredstva i sveobuhvatna pomoć od strane SAD bila je primjetna u Afganistanu. Američka administracija je u različitim oblicima podupirala Afganistan, a još na početku ulaganja u Afganistan pojavila se bojazan da li će razvojna pomoć u konačnici uroditi plodom o čemu Lulić Grozdanoski piše još 2015. godine.²⁴ Bonskim sporazumom iz 2001. godine SAD u saradnji sa afganistanskim mudžahedinima koji su izrazili spremnost za saradnju, te pripadnicima afganistanske dijaspore, čini napore u kontekstu uspostavljanja demokratskog režima. Milijarde dolara slijevale su se u Afganistan u cilju razvoja ove države, te njene demokratizacije, što u konačnici nije uspjelo, a zbog lošeg usmjeravanja sredstva koja nisu korištena za unapređenje infrastrukture i

---

²¹ Miršajmer, Tragedija politike velikih sila, str 68.

²² Bermeo, S. 2017. *Aid Allocation and Targeted Development in an Increasingly Connected World*, Cambridge: Cambridge University Press, str. 7–8.

²³ Hunjak Štula, V, *Međunarodna razvojna pomoć kao sredstvo postizanja vanjskopolitičkih ciljeva Francuske i Njemačke*, str. 28.

²⁴ Lulić Grozdanoski, *Razvojna suradnja na Bliskom istoku*, str. 4.

institucija. Ovaj slučaj posmatra se kao “umjereni uspjeh” u kontekstu geopolitičkog sredstva.²⁵ Da je bojazan bila opravdana bilo je jasno tokom 2021. godine kada se američka administracija (u ovom slučaju vojska) povlače iz Afganistana nakon dvadeset godina prisustva, što otvara vrata za povratak Talibana na vlast.²⁶

Interesantan primjer u kojem se razvojna pomoć nije pokazala održivom jeste slučaj Zambije. Naime, tokom sedamdesetih godina dvadesetog stoljeća Zambija je uz pomoć stranih investicija, te izvozva svojih ruda, uspjela da izgradi mit o brzom i održivom razvoju vlastite države. U smjeru potpune modernizacije društva u Zambiji, usvojeni su različiti zapadni običaji kao što su oblačenje i druge svakodnevne navike svojstvene zapadnim društvima. Razočarenje nastaje u onom trenutku kada zapadne zemlje nisu imale više interesa u smjeru uvoza ruda iz Zambije, koja se tokom osamdesetih i devedesetih od zemlje koja je skoro pa uspješno prošla put tranzicije, ponovo suočila sa ekonomskim problemima, čime investicije i razvojni projekti nisu upotpunosti ostvarili svoje ciljeve.²⁷ Nagli privredni rast kod zamalja u tranziciji često se vezuje za povećanje razvojne pomoći ili investicija, u određenim situacijama država nije sposobna da prati vlastiti razvoj, te se dešava ponovni pad, te situacija čak i gora nego je to bio slučaj prije pristustva međunarodne razvojne pomoći.²⁸ Veliki udio u međunarodnoj razvojnoj pomoći otpada na humanitarnu pomoć koja se udjeljuje u državama koje su većinom zahvaćene ratnim sukobom ili nekom većom elementarnom nepogodom. U humanitarni sektor se dosta polaže nade kada je riječ o potrebi za unapređenjem manje razvijenih zemelja, većinom afričkih, u pogledu unapređenja obrazovanja. Miliband i Gurumurthy u svojoj analizi navode sve specifične okolnosti pod kojim određene zemlje daju humanitarnu korist, te ističu kritiku kako bi se u ovaj sektor na globalnom nivou trebalo više ulagati zbog sve većih geopolitičkih izazova današnjice.²⁹ U kontekstu razvojne pomoći, u humanitarnim aktivnostima se također može pronaći želja za određenim ostvarivanjem vanjskopolitičkih interesa, posebno u kada je slučaj

---

²⁵ Acemogulu D, Robinson J.A., 2024. *Zašto narodi propadaju: porijeklo moći, prosperiteta i siromaštva*, Tuzla: Dialogos, str. 419-420.

²⁶ Una Čilić, „Nakon 20 godina američka vojska napustila Bagram bazu u Afganistanu“, Radio Slobodna Evropa, Dostupno na: <https://www.slobodnaevropa.org/a/afganistan-amerika-vojska-povlacenje-bagram-/31337609.html>, Pristupljeno: (5.10.2024.)

²⁷ Ferguson, J. 1999. 7. *Global Disconnect: Abjection and the Aftermath of Modernism*, U: *7. Global Disconnect: Abjection and the Aftermath of Modernism*. California: University of California Press, str. 234–54.

²⁸ Hunjak Štula, V, „Međunarodna razvojna pomoć kao sredstvo postizanja vanjskopolitičkih ciljeva Francuske i Njemačke“, str. 257.

²⁹ Miliband, D, Gurumurthy, R. 2015. *Improving Humanitarian Aid: How to Make Relief More Efficient and Effective*, *Foreign Affairs* 94, 4, str. 118–29.

sa intervencijama u zemljama koje su tek izašle iz rata. Ipak, možemo pronaći i veliki broj primjera gdje su određeni neinstitucionalni akteri ulagali značajne napore, a u pojedinim trenucima i riskirali svoje živote kako bi dostavili svoju pomoć državi u potrebi. Primjer takvog djelovanja može se spoznati i u slučaju Bosne i Hercegovine u kojoj su tokom agresije, ali i nakon njenog završetka boravili humanitarni međunarodni radnici.³⁰ Humanitarna pomoć u vanjskoj politici Evropske unije zauzima veoma značajno mjesto, što potvrđuje čak milijardu eura u budžetu koje na godišnjem nivou izdvojili kako bi uručili pomoć za preko 120 miliona ljudi u preko 90 država svijeta. Efekat ovakvog odnosa Evropske unije je sasvim sigurno veliki, što doprinosi jačanju njenog imidža.³¹

U konačnici međunarodna pomoć jeste bitna, međutim ne mora nužno garantovati uspjeh u procesu tranzicije. Ekonomski posmatrano, pitanje je da li država ima razvijene snažne i inkluzivne institucije koje mogu iskoristiti potencijale međunarodne razvojne pomoći. Nerijetko može doći do simbioze ovih elita sa predstavnicima međunarodne zajednice odnosno birokratima koji rade na implementaciji određenih programa. Tako da formalizovano evidentiramo neki oblik međunarodne pomoći, međutim raspodjela na kraju ide neformalnim kanalima.³² Jasno je da međunarodnu razvojnu pomoć trebamo posmatrati kao sredstvo za ostvarivanje određenih širih geopolitičkih interesa, ali ulaganja i doniranja državama, ma koliko ona bila velika, ne može biti garant, kako za tranziciju tako i za ostvarivanje eventualnih potencijalnih interesa donatora. Iako primjeri ukazuju da razvojna pomoć nije uvijek uspješno geopolitičko sredstvo, zapadne zemlje ovaj oblik ulaganja u manje razvijene države svijeta preporučuju i kao vid borbe protiv siromaštva.³³ Shodno našoj dosadašnjoj analizi u kojoj zastupamo stav da razvojna pomoć jeste geopolitičko sredstvo, ali da ona nužno ne nudi željeni ishod, te da njen rezultat ovisi od različitih okolnosti važno je navesti primjere saradnje EU i Zapadnog Balkana u ovoj domeni. Naime, iako je EU kontinuirano prisutna na području Zapadnog Balkana, integracija zapadnobalkanskog prostora u EU ide poprilično sporo, uprkos značajnoj međunarodnoj pomoći. Nakon raspada Jugoslavije, države poput Bosne i Hercegovine, Albanije i Sjeverne Makedonije bile su korisnice PHARE fondova, usmjerenih na rekonstrukciju ekonomija ovih država. Ovaj fond osnovan je krajem osamdesetih godina, a

---

³⁰ Jurkat, K, Moll, N. 2022. *Solidarity Is More than a Slogan. International Workers Aid During and After the 1992–1995 War in Bosnia and Herzegovina*, Comparative Southeast European Studies 70, 2, str. 382–84.

³¹ Miraščija Džananović, N. 2018. *Uvod u vanjsku politiku Evropske unije*, Sarajevo: Univerzitet u Sarajevu Fakultet političkih nauka, str. 127.

³² Admir Čavalić, Intervju, U arhivi autora, 2024.

³³ Acemogulu D, Robinson J.A., *Zašto narodi propadaju*, str. 420.

koristile su ga također i države poput Češke, Slovenije, Litvanije, Latvije itd. Ovaj fond zapadnobalkanske države koristile su do 2000. godine, a nakon toga postaju korisnice programa CARDS, zaduženog za pomoć zajednica za obnovu, razvoj i stabilnost na Balkanu.³⁴ Važno je istaknuti da su države Zapadnog Balkana nakon ova dva programa prisupila i finansiraju iz IPA fondova. Instrument predpristupne pomoći IPA predstavlja financijski instrument potpore od strane EU zemljama koje pretendiraju na članstvo u EU.³⁵ Iako je integracija Zapadnog Balkana u kontinuitetu bila i ostala dio, kako dokumenata Evropske unije - EU, tako i izjava njenih zvaničnika, u praksi se taj proces nije odvijao željenom dinamikom. Bez obzira na vremenske odrednice koje u posljednje vrijeme možemo čuti, a jedna od njih pominje da bi EU do 2030. trebalo da bude spremna za prijem novih članica, u ovom trenutku je neizvjesno ocijeniti koliko bi proces integrisanja Zapadnog Balkana zaista mogao da traje.

Sa druge strane, jasno je da bi izostanak jasne evropske perspektive bio jednako loš i za države Zapadnog Balkana i za samu EU. Tokom proteklih, nešto više od dvadeset godina, evropska perspektiva Zapadnog Balkana, izuzev Hrvatske koja je postala punopravna članica Evropske unije 2013. godine nije uvijek djelovala izvjesno, što zbog brojnih unutrašnjih, ali i globalnih pitanja i izazova s kojima se EU suočavala (ekonomska, finansijska kriza migracijska kriza, BREXIT, pandemija COVID 19, agresija Rusije na Ukrajinu), te izostanka reformi i mjerljivih rezultata od strane država koje su u procesu pridruživanja. Na početku mandata odlazeće Evropske komisije, na inicijativu Francuske, 2020. usvojena je revidirana metodologija politike proširenja s ciljem da se prevaziđu manjkavosti ranijeg pristupa i nastoji osnažiti politika proširenja. Novom metodologijom se željelo osigurati unapređenje vjerodostojnosti procesa pristupanja, pojačati učešće političkih elita, omogućiti objedinjavanje pregovaračkih oblasti u klastere i obezbijediti veća transparentnost i predvidivost procesa. No i pored toga, u proteklom petogodišnjem periodu, često smo imali osjećaj “zamora”, kako od proširenja, tako i od reformi. S pravom su pojedini analitičari isticali da je često djelovalo da EU simulira da želi Zapadni Balkan kao dio Unije, dok su, sa druge strane, nismo imali odlučnost u sprovođenju reformi od strane država regiona niti rezultate koje smo očekivali.³⁶ U kontekstu razvojne pomoći Zapadnom

---

³⁴ PHARE, European Commission, Dostupno na: https://nuclear-safety-cooperation.ec.europa.eu/phare_en, Pristupljeno: (11. 11. 2024.)

³⁵ Ured za harmonizaciju i koordinaciju sustava plaćanja u poljoprivredi, prehrani i ruralnom razvitku Bosne i Hercegovine, Dostupno na: https://www.hops.gov.ba/predpristupni_fondovi/IPA/default.aspx?langTag=hr-HR, Pristupljeno: (11. 11. 2024.)

³⁶ Nada Vojvodić Intervju, U arhivi autora, 2024.

Balkanu postoji razlika između službene razvojne pomoći koju upućuje EU, te ona koja se odnosi na programsku pomoć, koja se može slati pijedinačnim državama ili regionima.³⁷ Budući da državna programibilna pomoć predstavlja onaj dio pomoći koji država primalac može opipljivo računati, planirati i predstavlja stvarni transfer sredstava, ova pomoć će doprinijeti dugoročnom održivom rastu.³⁸

Jedan od ciljeva razvojne pomoći Zapadnom Balkanu jesu EU i NATO integracije, odnosno približavanje zemalja Zapadnog Balkana takozvanom zapadnom svijetu. Ostvarivanjem napretka pri razvoju radi se na jačanju trendova konvergencija, ekonomija prije svega (sa razvijenim zemljama Evropske unije). Preko 70% vanjskotrgovinskih aktivnosti Bosne i Hercegovine se veže za EU ekonomije primjera rado. Slično je i kod drugih zemalja Zapadnog Balkana. Ovisnost o kineskoj ekonomiji je u granicama globalnih okvira (posebno u vezi uvoza), dok je vanjskotrgovinska saradnja sa Rusijom više simbolička, nego li stvarna. Sa druge strane politika "mrkve i štapa" stimuliše domaće političare da donose nužne reforme, ali također drži ih po okriljem određenih geopolitičkih interesa. Međunarodna pomoć je daleko bolji instrument uspjeha za domaću politiku u komparaciji sa kreditima koji već sada opterećavaju razne budžete.³⁹ Evropska unija i NATO prostor Zapadni Balkana smatraju svojom interesnom zonom, te u kontekstu toga ne treba da čudi veliko prisustvo zapadnih zemalja na pomenutom području.⁴⁰ Da je Evropska unija kontinuirano posvećena ulaganju u razvoj Zapadnog Balkana potvrđuje odluka Vijeća Evropske unije iz 2000. godine (Uredba 2666/2000) kojom se osigurava program pomoći zemljama Zapadnog Balkana, s fokusom na razvoj i stabilizaciju. Od donošenja ove odluke saradnja Evropske unije i zemalja Zapadnog Balkana (Bosna i Hercegovina, Sjeverna Makedonija, Albanija, Srbija, Crna Gora i Hrvatska) je u velikoj mjeri intenzivirana u različitim oblastima.⁴¹ Tri godine kasnije na Solunskom samitu na kojem su učestvovalе države Zapadnog Balkana i Evropske unije, potvrđena je opredjeljenost Evropske unije da bude involvirana u procese na

---

³⁷ CROSOL, „Službena razvojna pomoć u zemljama Zapadnog Balkana: Put prema naprijed“, Dostupno na: https://crosol.hr/wp-content/uploads/2024/02/Sluzbena-razvojna-pomoc-u-zemljama-Zapadnog-Balkana_-Put-prema-naprijed.pdf Pristupljeno (7. 5. 2024.)

³⁸ „Official Development Assistance in the Western Balkans, 1990-2022 Published – BCSDN“, 5. Dostupno na: https://crosol.hr/wp-content/uploads/2024/02/Sluzbena-razvojna-pomoc-u-zemljama-Zapadnog-Balkana_-Put-prema-naprijed.pdf, Pristupljeno: (26.7.2024.).

³⁹ Admir Čavalić, intervju.

⁴⁰ Adnan Kapo, Intervju, U arhivi autora, 2024.

⁴¹ Hasić, J, Džananović, N, Ramić Mesihović, L. 2020. Implicit contestations of EU foreign policy norm-domestication in Bosnia and Herzegovina and North Macedonia, 6:4-5, Global Affair, str. 421.

Zapadnom Balkanu kroz različite vidove razvojne pomoći. Tadašnji povjerenik za vanjsku politiku Europske komisije Chris Patten istakao je: “Solunski summit EU i pet država "Zapadnog Balkana" prekretnica je u našim odnosima. Sa summita ćemo odaslati dvije značajne poruke Zapadnom Balkanu - da je perspektiva članstva u Uniji je realna i da mi ne smatramo kartu Europe zaokruženom dok nam se ne pridruže i zemlje te regije. Učinit ćemo sve da uspijete, no članstvo se mora zavrijediti. Ono će zahtijevati mnogo predanog posla i provedene političke volje onih na vlasti u regiji. Dokle ćete stići i koliko brzo zavisi od vas.”⁴²

Kontinuitet međunarodne razvojne pomoći Zapadnom Balkanu osjetan je i u aktuelnom periodu, što potvrđuje opredjeljenje Evropske unije sadržane u Uredni 2666/2000 iz 2000. godine. Krajem 2023. godine Evropska unija je objavila „Plan rasta“ za Zapadni Balkan, a koji podrazumjeva ulaganje u razvoj ovog područja u iznosu od šest milijardi eura u periodu od 2024. do 2027. godine. Od ukupnog iznosa čak dvije milijare eura namjenjene su kao bespovratna sredstva za razvoj, dok ostatak iznosa bit će dodijeljen u vidu povoljnih kredita i određenih strateških kapitalnih investicija.⁴³ Bespovratna sredstva će biti stavljena na raspolaganje u okviru Zapadnobalkanskog Investicionog okvira (ZIO). Početni indikativni iznos raspoloživog finansiranja za svakog korisnika određuje se u skladu sa metodologijom predloženom od strane Evropske komisije (EK). Na osnovu te propisane metodologije (koja se bazira na formuli koja uključuje varijable kao što su broj stanovnika i bruto domaći proizvod). S druge strane, važno je istaći kako Planom rasta biva predviđeno i 4 milijarde eura kreditnih sredstava međunarodnih finansijskih institucija dodijeljenih pod povoljnim uslovima.⁴⁴ Iako je na Zapadnom Balkanu osjetna razvojna pomoć od više različitih aktera kao što su u prvom redu Sjedinjenih Američkih Država, Republike Turske, Ujedinjenih Arapskih Emirata, Kine itd, naš fokus jeste razvojna pomoć od strane Evropske unije zbog aktuelnog geopolitičkog momenta u svijetu, te višegodišnjim nastojanjima država Zapadnog Balkana da postanu dio Evropske unije.

Iz pomenute kratke deskriptivne analize može se zaključiti kako Evropska unija u pogledu Zapadnog Balkana, uprkos snažnom kontinuiranom prisustvu, ne odustaje od teze izrečene od strane Chrisa Pattena, koji je predočio

---

⁴² EU: *Solunski summit bit će prekretnica za zemlje zapadnog Balkana (18/6/03) - 2003-06-18, Glas Amerike*, Dostupno na: <https://ba.voanews.com/a/a-37-a-2003-06-18-9-1-85874527/1153534.html>. Pristupljeno: (16.5. 2024.)

⁴³ Radio Slobodna Evropa, *Plan rasta 'Brisela' za Zapadni Balkan: Šest milijardi evra pomoći i pristup tržištu EU*, Pristupljeno: (8.8.2024.)

⁴⁴ Nada Vojvodić, Intervju, 2024., U arhivi autora.

opredjeljenje Evropske unije da kroz razvojne projekte pomogne Zapadnom Balkanu, ali da Zapadni Balkan za uzvrat mora raditi prema smjernicama Evropske unije ukoliko želi biti dio ovog saveza. Ako posmatramo rezultate razvojne pomoći Zapadnom Balkanu, može se konstatirati kako je ona polučila djelimično pozitivne rezultate jer je Republika Hrvatska jedino postala ponupravan član nakon 2003. godine koju možemo smatrati prijelomnom u kontekstu opredjeljenja Evropske unije da Zapadni Balkan različitim fondovima stimulira na putu ulaska u Evropsku uniju. Vidljivo je da vodeće države Evropske unije poput Francuske i Njemačke žele biti glavni geopolitički akter na Zapadnom Balkanu.

Geopolitički argument i shvatanje svega što se od februara 2022. desilo u Europi postali su vrlo prisutni u razmišljanju EU o regionu Zapadnog Balkana. Od odluka o kandidatskom statusu i otvaranju pregovora, do odluke o uvođenju Novog plana za rast, geopolitički argument je igrao glavnu ulogu. Ono što je pitanje, naravno, da li je taj zaokret dovoljno snažan, i da li će trajati dovoljno dugo, da krene imati uticaj na političke i druge procese na ovom području. Za sada se ne može govoriti da je to slučaj. Od razvoja situacije u Sjevernoj Makedoniji do situacije u Bosni i Hercegovini i Kosovu, uključujući i teroristički cilj na Kosovu u Banjskoj, jasno je da EU, bez obzira na promjenu narativa i neke konkretne odluke, još uvijek nije u situaciji da bude ponovno akter koji značajno i pozitivno utiče na političke i druge procese u regiji.⁴⁵

U sklopu projekta “Službena razvojna pomoć na zapadnom Balkanu i Turskoj - analiza trendova kroz prizmu civilnog društva” analizirani su dosadašnji efekti pomoći od strane EU prema zapadnobalkanskom području od početka devedesetih godina do danas. Jedan od zaključaka ove analize jeste da je pomoć služila za ublažavanje posljedica ratova, te da su efekti razvojne pomoći bili usmjereni prema rješavanju geopolitičkih i sigurnosnih izazova. Analiza ističe da EU dominantno ulaže u Zapadni Balkan u odnosu na ostale aktere zainteresirane za ovo područje poput Kine.⁴⁶ Svojim prisustvom kroz razvojnu pomoć, EU je atraktivna za potencijalne buduće članice, što je slučaj i sa Zapadnim Balkanom. Na vanjskopolitičkom planu pomenute zemlje su suglasno i jasno definirale kao prioritet ulazak u EU, što ih obavezuje na usklađivanje vlastitih politika sa EU. Time međunarodna razvojna pomoć postiže efekat kao instrument geopolitike.

---

⁴⁵ Adnan Ćerimagić, Intervju, 2024., U arhivi autora.

⁴⁶ Official Development Assistance in the Western Balkans, 1990-2022 *Published* – BCSDN, str. 27.

Zaključak

Međunarodna razvojna pomoć javlja se nakon Drugom svjetskoj rata kao jedan od načina za prevazilaženje osjetne razlike između visoko razvijenih država, te onih u tranziciji. Uloga međunarodne razvojne pomoći posebno je bila značajna nakon 1989. godine i kraja Hladnog rata, a u periodu tokom devedesetih godina prošlog stoljeća svjetske sile su u više navrata povećali izdvajanja u svrhu međunarodne razvojne pomoći, koja je u moderno doba postala sastavni dio određenih zvaničnih vanjskopolitičkih programa. U radu smo nastojali kroz različite primjere pojasniti zbog čega se međunarodna razvojna pomoć smatra kao sretstvo geopolitike, posebno u kontekstu velikih globalnih sila, gdje smo predočili i određenje zone njihovog interesa. Važno je bilo napraviti diferencijaciju između međunarodne pomoći koja daje rezultate, te one koja se u konačnici ne pokazuje kao efekisana, na što često ne može da utječu zemlje donatori. Rad se ograničio na primjere razvojne pomoći koju upućuju Kina, Sjedinjene Američke Države i Evropske unije, ali je bitno istaći činjenicu kako i druge države koje nisu obuhvaćene ovim istraživanjem također imaju ulogu donatora razvojne pomoći. Razvojna pomoć koju jedna država daje, a druga prima, može poslužiti kao sredstvo za ostvarivanje obostranih interesa, ali ne nužno. U kontekstu prostora Zapadnog Balkana i aktuelnog nastojanja ovog područja da se pridruži Evropskoj uniji, pojašnjeno je kontinuirano dugogodišnje djelovanje Evropske unije i njene razvojne pomoći.

Kroz analizu smo došli do zaključka da razvojna pomoć predstavlja instrument geopolitike, što je posebno vidljivo kroz primjer Zapadnog Balkana, gdje države primaoci pomoći usklađuju vlastite državne politike sa EU. Također, efekti i trenuci u kojima se razvojna pomoć ubrizgava u određene države, ukazuje na geopolitički aspekt. Tematiziranje međunarodne razvojne pomoći kao sredstva geopolitike predstavlja izuzetno značajnu temu u pogledu aktuelne geopolitičke situacije u svijetu, te stoga ovaj rad predstavlja mali doprinos u smjeru populariziranja ove teme u akademskoj javnosti Zapadnog Balkana.

Literatura

1. Admir Čavalić, Intervju, 2024, U arhivi autora
2. Adnan Ćerimagić, Intervju, 2024, U arhivi autora
3. Adnan Kapo, Intervju, 2024., U arhivi autora.
4. Acemogulu D, Robinson J.A., 2024. *Zašto narodi propadaju: porijeklo moći, prosperiteta i siromaštva*, Tuzla: Dialogos

5. Bermeo, S. 2017. *Aid Allocation and Targeted Development in an Increasingly Connected World*, Cambridge: Cambridge University Press
6. CROSOL, „Službena razvojna pomoć u zemljama Zapadnog Balkana: Put prema naprijed“, Dostupno na: https://crosol.hr/wp-content/uploads/2024/02/Sluzbena-razvojna-pomoc-u-zemljama-Zapadnog-Balkana_Put-prema-naprijed.pdf Pristupljeno (7. 5. 2024.)
7. Dž. Miršajmer, 2017. *Tragedija politike velikih sila*, Beograd: Čigoja štampa
8. Džananović, N. 2018. *Uvod u vanjsku politiku Evropske unije*, Sarajevo: Univerzitet u Sarajevu Fakultet političkih nauka
9. *EU: Solunski summit bit će prekretnica za zemlje zapadnog Balkana (18/6/03) - 2003-06-18, Glas Amerike*, Dostupno na: <https://ba.voanews.com/a/a-37-a-2003-06-18-9-1-85874527/1153534.html>. Pristupljeno: (16.5. 2024.)
10. Ferguson, J. 1999. 7. *Global Disconnect: Abjection and the Aftermath of Modernism*, U: 7. *Global Disconnect: Abjection and the Aftermath of Modernism*. California: University of California Press
11. Hasić, J, Džananović, N, Ramić Mesihović, L. 2020. Implicit contestations of EU foreign policy norm-domestication in Bosnia and Herzegovina and North Macedonia, 6:4-5, *Global Affair*
12. Hunjak Štula, V. 2022. *Međunarodna razvojna pomoć kao sredstvo postizanja vanjskopolitičkih ciljeva Francuske i Njemačke*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti Zagreb
13. Hunjak Štula, V., 2020. Development aid benefits for donor countries, National Library of Serbia, Vol. LXXIV, br. 2
14. G. O. Tuathail, 2007. *Uvod u geopolitiku*. Zagreb: Politička kultura
15. Lulić Grozdanoski N., 2015. *Razvojna suradnja na Bliskom istoku: preduvjeti, izazovi i mogućnosti za izgradnju razvojnog partnerstva*, Političke analize, 6: 23
16. E. Spahic, A. Osmic, E. Čustović, 2019. The importance of promoting sustainable development goals for their implementation within society-case study: Bosna and Herzegovina, U: *Economic and Social Development: Book of Proceedings.*, Warsaw: Varazdin Development and Entrepreneurship Agency, Varazdin, Croatia / University North, Koprivnica, Croatia / Faculty of Management University of Warsaw, Warsaw, Poland / Faculty of Law, Economics and Social Sciences Sale - Mohammed V University in Rabat, Morocco / Polytechnic of Medimurje in Cakovec, Cakovec, Croatia
17. N. Stekić, 2020. Hegemonska stabilnost u eri okrnjenog tehnološkog suvereniteta, U: V. Ajzenhamer, N. Vuković. *Čovek, prostor, tehnologija, ideje: međunarodna bezbednost u trećoj dekadi 21. veka*. Beograd: Institut za međunarodnu politiku i privredu ; Univerzitet u Beogradu, Fakultet bezbednosti.
18. Esteban, M. “et all. 2023. Development Aid and Geopolitics: The EU’s Global Gateway Initiative, Elcano Royal, (online) Dostupno na:

- <https://www.realinstitutoelcano.org/en/policy-paper/development-aid-and-geopolitics-the-eus-global-gateway-initiative/>. Pristupljeno: (29. 10. 2024)
19. E, Farny., *Dependency Theory: A Useful Tool for Analyzing Global Inequalities Today?*. (online) Dostupno na: <https://www.e-ir.info/2016/11/23/dependency-theory-a-useful-tool-for-analyzing-global-inequalities-today/>. Pristupljeno: (26.7. 2024.)
  20. Krstinovska, A. 2022. *China's development assistance to the Western Balkans and its impact on democratic governance and decision-making*, *Journal of Liberty and International Affairs* 8, .
  21. Kisindžer, H, 2016. *Diplomatija*, Beograd: Kosmos izdavaštvo.
  22. Kieh, G. Klay Jr., Wonkeryor, E. Lama, 2010. *China's development aid to Africa*, *International Studies Journal*, 7(3).
  23. Mihailović Božo, Intervju, 2023., U arhivi autora.
  24. Nada Vojvodić Intervju, 2024, U arhivi autora
  25. Džananović, N. 2018. *Uvod u vanjsku politiku Evropske unije*, Sarajevo: Univerzitet u Sarajevu Fakultet političkih nauka
  26. Miliband, D, Gurumurthy, R. 2015. *Improving Humanitarian Aid: How to Make Relief More Efficient and Effective*, *Foreign Affairs* 94, 4.
  27. Official Development Assistance in the Western Balkans, 1990-2022 Published – BCSDN, 5. Dostupno na: https://crosol.hr/wp-content/uploads/2024/02/Sluzbena-razvojna-pomoc-u-zemljama-Zapadnog-Balkana_-Put-prema-naprijed.pdf, Pristupljeno: (26.7.2024.).
  28. S. Blodgett Bermeo, 2017. *Aid Allocation and Targeted Development in an Increasingly Connected World*, *International Organization* 71., (4), str. 2.
  29. Szymańska, J, Kugiel, P. 2020. *Development Aid as a Tool of the EU's Migration Policy*, *Studia z Polityki Publicznej* 7, 4(28).
  30. Jurkat, K, Moll, N. 2022. *Solidarity Is More than a Slogan. International Workers Aid During and After the 1992–1995 War in Bosnia and Herzegovina*, *Comparative Southeast European Studies* 70, 2.
  31. PHARE, European Commission, Dostupno na: https://nuclear-safety-cooperation.ec.europa.eu/phare_en , Pristupljeno: (11. 11. 2024.)
  32. *Ured za harmonizaciju i koordinaciju sustava plaćanja u poljoprivredi, prehrani i ruralnom razvitku Bosne i Hercegovine*, Dostupno na: https://www.hops.gov.ba/predpristupni_fondovi/IPA/default.aspx?langTag=hr-HR, Pristupljeno: (11. 11. 2024.)
  33. Radio Slobodna Evropa, *Plan rasta 'Brisela za Zapadni Balkan: Šest milijardi evra pomoći i pristup tržištu EU*, Pristupljeno: (8.8.2024.)
  34. *Saradnja sa zemljama u razvoju*, Dostupno na: www.advantageaustria.org, Pristupljeno: (26. 7. 2024.)
  35. Una Čilić, „Nakon 20 godina američka vojska napustila Bagram bazu u Afganistanu“, *Radio Slobodna Evropa*, Dostupno na: <https://www.slobodnaevropa.org/a/afganistan-amerika-vojska-povlacenje-bagram-31337609.html> , Pristupljeno: (5.10.2024.)
  36. „Who we are“, <https://www.undp.org/> , Pristupljeno: (29. 10. 2024.)